

Світлана Вітвицька,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління освітніми закладами,
Житомирський державний університет імені Івана Франка,
ORCID ID 000-002-9541-2635,
vitvucka.svitlana@gmail.com

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті проаналізовано та обґрунтовано сутність понять «професійний саморозвиток майбутнього викладача», «неперервна педагогічна освіта», «інформаційні технології», «інформаційна грамотність», «інформаційна компетентність» та визначається їх роль у формуванні професійної компетентності та компетентності саморозвитку майбутніх викладачів – магістрів освіти у процесі вивчення педагогіки вищої школи. Визначено особливості використання інформаційних технологій навчання у процесі вивчення педагогіки вищої школи у таких варіантах: перший – технологія як проникнення (застосування комп'ютерного навчання з окремих тем і розділів); другий – як основна (застосування у процесі вивчення базових тем); третій – як монотехнологія (коли весь процес навчання – діагностика, управління, моніторинг – проводиться з використанням комп'ютера). З метою професійного саморозвитку та підвищення інформаційної грамотності студентів магістратури у процесі вивчення педагогіки вищої школи пропонуються інтерактивні навчальні програми.

Ключові слова: неперервна педагогічна освіта, саморозвиток, професійний саморозвиток майбутнього викладача, інформаційні технології, інформаційна грамотність, професійна компетентність, компетентність саморозвитку.

Светлана Витвицкая. Профессиональное саморазвитие будущих преподавателей учреждений высшего образования средствами информационных технологий

В статье проанализированы и обоснована сущность понятий «профессиональное саморазвитие будущего преподавателя», «непрерывная педагогическое образование», «информационные технологии», «информационная грамотность», «информационная компетентность» и определяется их роль в формировании профессиональной компетентности и компетентности саморазвития будущих преподавателей – магистров образования в процессе изучения педагогики высшей школы. Определены особенности использования информационных технологий обучения в процессе изучения педагогики высшей школы в таких вариантах: первый – технология как проникновение (применение компьютерного обучения по отдельным темам и разделам) второй – как основная (применение в процессе изучения базовых тем) третий – как монотехнология (когда весь процесс обучения – диагностика, управление, мониторинг – проводится с использованием компьютера). С целью профессионального саморазвития и повышения информационной грамотности студентов магистратуры в процессе изучения педагогики высшей школы предлагаются интерактивные обучающие программы.

Ключевые слова: непрерывная педагогическое образование, саморазвитие, профессиональное саморазвитие будущего преподавателя, информационные технологии, информационная грамотность, профессиональная компетентность, компетентность саморазвития.

Svitlana Vitvytska. Professional Self-Development of the Prospective Teachers at Higher Education Institutions by Means of Information Technologies

The article analyzes and substantiates the essence of the concepts of «prospective teacher's professional self-development», «continuing professional development of teachers», «information technologies», «information literacy», «information competence» and defines their role in shaping professional competence and competence of prospective teachers' (Master's degree) self-development in the process of studying higher education pedagogy. The peculiarities of the use of educational information technologies in the process of studying higher education pedagogy in the following variants are defined: the first one is technology as penetration (the use of computer learning on separate topics and sections); the second – as the main one (application in the process of studying the basic topics); and the third – as monotechnology (when the whole process of learning – diagnosis, management, monitoring – is done using a

computer). For the purpose of professional self-development and increase of Master students' information literacy in the process of studying pedagogy of higher education pedagogy the interactive educational programs are offered.

Key words: continuing professional development of teachers, self-development, professional self-development of the prospective teacher, information technologies, information literacy, professional competence, competence of self-development.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із вітчизняними науковими і практичними завданнями. Прогрес у розвитку вищої освіти українського суспільства, нації та держави залежить від якості підготовки викладачів закладів вищої освіти. Поліпшення якості підготовки викладача закладу вищої освіти – це вимога, що має бути головним пріоритетом держави й нації, яка хоче прогресувати та бути конкурентоспроможною.

У «Концепції педагогічної освіти в Україні» підкреслюється, що педагогічна освіта покликана забезпечити формування вчителя, котрий здатний розвивати особистість дитини, зорієнтований на особистісний та професійний саморозвиток і готовий працювати творчо в закладах освіти різного типу [3, с. 3].

Це передбачає зміни в організації підготовки магістрів у закладах вищої освіти, які готуються до викладацької діяльності. Такі зміни можливі завдяки розвитку й удосконаленню матеріально-технічної бази; комплексного, системного навчально-методичного забезпечення навчального процесу, його наскрізної комп'ютеризації з відповідними навчальними й підтримувальними інформаційними автоматизованими системами; організації безперервної практичної підготовки; чіткої організації самостійної роботи студентів магістратури; упровадження нових технологій діагностики їх знань, гнучких навчальних планів; уключення дистанційних технологій навчання; розвитку активних форм навчання; сучасних технологій візуального супроводження навчальних занять тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Проблеми професійного саморозвитку педагога досліджуються вченими в різних аспектах: як внутрішній процес, визначений спосіб реагування людини на вплив середовища, усвідомлене вдосконалення себе самого людиною (М. Бахтін, Г. Гегель, К. Роджерс, Г. Щедровицький); діяльність, спрямовану на себе для тривалої самозміни особистості в напрямі до свого ідеального «я», де самовизначення окреслює зміст саморозвитку (П. Кондратьєв). Педагогічні підходи до комп'ютеризації та інформатизації навчального процесу розглянуто в працях В. Бикова, Б. Гершунського, М. Жалдака, Ю. Машбіца, І. Підласого, І. Роберта, Г. Селевка, Є. Полат, Н. Тализіною та інших науковців.

Метою статті є аналіз понять «професійний саморозвиток майбутнього викладача закладу вищої освіти», «інформаційні технології», «професійна компетентність», «компетентність саморозвитку»; висвітлення власного досвіду використання інформаційних технологій у процесі вивчення педагогіки вищої школи для професійного саморозвитку майбутніх магістрів освіти.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. З нашого погляду, професійний саморозвиток майбутнього викладача закладу вищої освіти – це складний, динамічний неперервний процес самопізнання, самовизначення, самопроекування, самонавчання, самовдосконалення власної особистості, самореалізації педагогічних знань, умінь, навичок, здібностей та професійно значущих якостей і властивостей.

Результатом професійного саморозвитку може бути професійна компетентність, педагогічна майстерність, педагогічний професіоналізм, педагогічна культура.

Смислом і метою реформування педагогічної освіти є Людина в постійному (упродовж життя) розвитку. Кінцевий результат освіти – внутрішній стан людини на рівні потреби пізнавати нове, здобувати знання, продукувати матеріальні й духовні цінності, допомагати ближньому, бути доброзичливим. Вищий підсумок освіти – духовний стан нації, зростання національної самосвідомості. Знання, стаючи соціально значущими, впливають на розвиток такої важливої риси особистості, як соціальна активність [5, с. 64].

В Україні реалізується неперервна педагогічна освіта через: забезпечення наступності змісту та координації освітньо-виховної діяльності на різних ступенях освіти, які функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку осіб для можливого переходу до наступних ступенів; формування потреби й здатності до самонавчання та саморозвитку, відповідно до інтелектуальних можливостей особистості [3, с. 16].

Суть неперервної професійної педагогічної освіти в Україні можна представити так: провідною метою неперервної педагогічної освіти є цілісний розвиток особистості майбутнього педагога як

суб'єкта діяльності протягом професійної підготовки; неперервність педагогічної освіти ґрунтується на системному підході до організації педагогічної освіти на засадах оптимізації й упорядкованості змісту та методів навчання; упровадження інтегративних і загальнодидактичних принципів навчання й розвитку, їй притаманний перехід до динамічної ступеневої підготовки фахівців, що дає змогу задовольняти можливості особистості в здобутті певного освітнього та освітньо-кваліфікаційного, освітньо-професійного, освітньо-наукового рівнів; використання кращого досвіду розвинених країн світу, інтеграції в міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Природно, що розв'язання освітніх та виховних завдань у системі неперервної освіти базується на принципах сучасної педагогіки та психології.

Ключовими в педагогічній підготовці майбутніх фахівців є психолого-педагогічні науки. Прогрес у вихованні й навчанні студентів магістратури відбувається за діалектичного відмирання застарілого та народження нового, що вимагає наповнення педагогіки новим змістом, новими формами й засобами навчання.

Однією з галузей педагогіки є педагогіка вищої школи. Навчальна дисципліна «Педагогіка вищої школи» викладається для студентів магістратури. Основною метою цієї навчальної дисципліни є підготовка студентів магістратури до виконання обов'язків асистента, викладача вищого навчального закладу; проведення науково-пошукової роботи й до керівництва дослідницькою роботою студентів та організації освітнього процесу в спеціалізованих гімназіях, школах, коледжах.

Основними завданнями курсу є: поглиблення, розширення, інтеграція знань з педагогіки, педмайстерності, навчально-виховних технологій; практичне опанування студентами магістратури різними формами організації навчального й виховного процесів у закладах вищої освіти; виховання особистісних якостей майбутнього педагога, відповідального ставлення до виконання ролі викладача, прагнення постійно займатися самонавчанням, саморозвитком, самовдосконаленням [1, с. 191].

Цей навчальний курс побудований за принципами спадкоємності, проблемності, технологічності, модульності. Він забезпечує неперервність педагогічної освіти й професійного саморозвитку магістра освіти – майбутнього викладача.

Викладання цієї дисципліни передбачає інформатизацію та комп'ютеризацію навчання. Інформатизація охоплює три взаємопов'язаних процеси: медіатизацію (лат. *mediatus* – посередник) – удосконалення засобів збирання, збереження й поширення інформації; комп'ютеризацію – удосконалення засобів пошуку та оброблення інформації; інтелектуалізацію – розвиток здібностей, сприйняття й продукування інформації.

На цій основі розвиваються різноманітні інформаційно-технологічні нововведення та інформаційно-комунікаційні технології.

Інформаційні технології в підготовці магістрів освіти реалізують такі завдання:

- перехід на електронні (безпаперові) форми документообігу;
- побудова раціональної структури обміну інформацією всередині навчального закладу;
- структурування та впорядкування інформації;
- забезпечення різнорівневого доступу до інформації для користувачів; поліпшення якості навчального процесу через упровадження мультимедійних навчально-методичних матеріалів при їх абсолютній доступності;
- скорочення термінів та вартості публікації нових навчально-методичних матеріалів; періодичне оновлення навчально-методичних та довідкових матеріалів;
- оперативний контроль (будь-якого рівня) як за навчальним процесом, так і за якістю навчально-методичних матеріалів.

Технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами можливі за умови, використання телекомунікаційного зв'язку та індивідуальної роботи студентів магістратури зі структурованим навчальним матеріалом, репрезентованим в електронному вигляді. Використання електронних підручників, методичних та довідкових матеріалів, що розміщені на Web-серверах, значно підвищує можливості самостійної роботи майбутніх викладачів.

Особливістю комп'ютерної версії навчального курсу «Педагогіка вищої школи» є можливість використання мультимедійних сюжетів та оперативного звертання магістрантів за необхідними роз'ясненнями за допомогою гіперпосилань із будь-якої предметної сфери на лекційних та семінарських заняттях.

Нами застосовуються комп'ютерні (інформаційні) технології навчання, до яких відносимо технології, що використовують спеціальні технічні інформаційні засоби (аудіо-, кіно-, відео-).

Комп'ютерні технології реалізуються в процесі вивчення педагогіки вищої школи в таких трьох варіантах:

I – технологія як «проникнення» (застосування комп'ютерного навчання з окремих тем розділів);

II – як основна (застосування при вивченні базових тем);

III – як монотехнологія (коли весь процес навчання – діагностика, управління, моніторинг – проводиться за допомогою комп'ютера).

В останній час нами використовується на заочному відділенні магістратури – технологія дистанційного навчання. У Житомирському державному університеті імені Івана Франка створена електронна бібліотека.

Інформатизація навчання забезпечує оволодіння викладачем і студентом комп'ютерною грамотністю. До структури комп'ютерної грамотності належать: знання основних понять інформатики й обчислювальної техніки; знання сучасних операційних систем та володіння їх основними командами; знання сучасних оболонок та операційних засобів.

З метою професійного саморозвитку підвищення інформаційної грамотності студентів магістратури в процесі вивчення педагогіки вищої школи пропонуються: інтерактивні навчальні програми, що реалізуються через веб-сайти, електронні демонстрації з практичними завданнями, вправи з використанням електронних інформаційних ресурсів, які самостійно виконуються малими групами користувачів, орієнтовані на підтримку конкретних академічних курсів окремих тем педагогіки вищої школи, тренінги з використанням інформаційних ресурсів, що розробляються спільно з викладачами цих курсів і які пропонуються на веб-сайті, семінари-тренінги, присвячені онлайновим каталогам, базам даних та іншими подібними ресурсами, котрі проводяться зі студентами магістратури.

Отже, з нашого погляду інформаційну грамотність можна визначити як необхідні та достатні для професійного саморозвитку майбутнього викладача закладу вищої освіти знання, навички, уміння; здатність визначати можливі джерела інформації й стратегію її пошуку та отримання; аналізувати отриману інформацію, використовуючи різного типу схеми, таблиці для фіксації результатів; оцінювати інформацію з позиції достовірності, точності, достатності для вирішення проблеми, завдання; відчувати потребу в додатковій інформації, отримувати її, якщо є нагода; використовувати результати процесів пошуку, отримання, аналізу й оцінки інформації для прийняття рішень; створювати нові (для конкретного випадку) інформаційні моделі об'єктів і процесів, зокрема з використанням схем, таблиць; накопичувати власний банк знань завдяки особисто значущій інформації, необхідній у своїй діяльності; створювати свої джерела інформації; використовувати сучасні технології в процесі роботи з інформацією; працювати з інформацією індивідуально, а також у малих (мікро-) та великих (макро-) групах.

Інформаційна грамотність є компонентом професійної компетентності викладача.

Результатом підготовки магістра освіти – майбутнього викладача в закладах вищої освіти має бути інформаційна компетентність.

Учені (Н. Гез, В. Гриньова, Л. Карпова, В. Лозова, О. Мутовкіна, О. Смолянинова, О. Шиян та інші) визначають інформаційну компетентність як особливий спосіб організації предметно-спеціальних та професійних знань майбутнього педагога, які забезпечують прийняття ефективних, швидких рішень у професійно-педагогічній діяльності.

Інформаційна компетентність є одним із головних елементів інформаційної компетентності. Певною мірою вона визначає рівень професійної компетентності та компетентності саморозвитку майбутнього педагога.

Професійна компетентність викладача закладу вищої освіти нами розглядається як специфічна здатність особистості до продуктивної діяльності у конкретній предметній галузі, яка включає спеціалізовані знання, уміння й навички, досвід їх використання в реальному житті, відповідальне ставлення до виробничих функцій, знання, уміння й навички щодо професійного зростання. Складовою професійної компетентності є компетентність саморозвитку, що становить здатність особистості до самоаналізу, самопрограмування, самозмін, оволодіння системою знань, умінь і навичок щодо реалізації процесу власного самовдосконалення.

Використання інформаційних технологій у процесі вивчення педагогіки вищої школи для саморозвитку майбутніх викладачів має цілу низку переваг: навчальний матеріал краще сприймається й легше запам'ятовується студентами магістратури, більш економно використовується навчальний час, забезпечується індивідуалізація навчання, глибина й

послідовність засвоєння, індивідуальний темп роботи; скорочуються види робіт, що викликають стомлюваність студента магістратури; відбувається адаптація існуючих навчальних матеріалів до комп'ютеризованих умов; створення комфортного середовища навчання, упровадження експериментальних досліджень, активізація, інтенсифікація навчальної діяльності та підвищення рівня мотивації, формування самооцінки та створення умов для самостійної роботи.

Використання сучасних інформаційних технологій є соціально значущим аспектом у формуванні професійної компетентності майбутнього викладача, оскільки забезпечує доступ до світових систем знань і культури країн, трансляцію знань, напрацьованих людством до кожного користувача, створює єдиний інформаційний простір, необмеженість свободи творчості, що є запорукою високої професійної кваліфікації майбутніх викладачів, вільне формування майбутнім викладачем світогляду, виховання майбутнього викладача патріотом та інтернаціоналістом, який поважає культуру народів інших країн, толерантно ставиться до національних відмінностей; забезпечує адаптацію особистості майбутнього педагога до мінливих умов життя загалом.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, багаторівнева підготовка педагогів в умовах неперервної професійної освіти орієнтована на участь студентів магістратури в різних видах діяльності; гнучку організацію та швидку перебудову навчального процесу; орієнтацію на більш високий рівень загальнокультурної, гуманітарної та психолого-педагогічної підготовки; створення умов для професійної самореалізації, відповідальності за професійне майбутнє, формування потреби навчатися протягом усього життя.

Перспектива в подальших дослідженнях полягає у вивченні можливостей для розширення інноваційних форм, методів і засобів навчання майбутніх викладачів – магістрів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітвицька С. С. Педагогічна підготовка магістрів в умовах ступеневої освіти: теоретико-методологічний аспект: Монографія. Житомир: Видавництво: ЖДУ імені І. Франка, 2009. 436 с.
2. Концепція впровадження медіа освіти в Україні від 21.01.2016 р. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/konseptsiiavprovadzhennyamediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya
3. Концепція педагогічної освіти в Україні. Інформаційний збірник Мін-ства освіти України, 1999. № 8. С. 1–32.
4. Медийная и информационная грамотность: программа обучения педагогов/ А. Гриззла, К. Уилсон. пер. на русский язык Е. Малявская. UNESCO, 2012. 200 с.
5. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / за ред. І. А. Зязюна. К.: Віпол, 2000. 636 с.

REFERENCES

1. Vitvitskaya S. S (2009). *Pedahohichna pidhotovka mahistriv v umovakh stupenevoi osvity: teoretyko-metodolohichniy aspekt* [Pedagogical preparation of masters in the conditions of a degree system of education: theoretical and methodological aspect]. Zhytomyr: I. Franko State University. 2009. 436 s. [in Ukrainian].
2. *Kontseptsiiia vprovadzhennia media osvity v Ukraini vid 21.01.2016 r.* [The concept of introduction of media education in Ukraine from 01.21.2016]. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/konseptsiiavprovadzhennyamediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya [in Ukrainian].
3. *Kontseptsiiia pedahohichnoi osvity v Ukraini* [The concept of pedagogical education in Ukraine] (1999). *Informatsiyniy zbirnyk Min-stva osvity Ukrainy – Information Journal of the Ministry of Education and Science of Ukraine*, 8. S. 1–32. [in Ukrainian].
4. Grizzle, A., Wilson, K. (2012). *Medyiinaia i informatsyonnaia hramotnost: prohramma obucheniya pedahohov* [Media and information literacy: a training program for teachers]. E. Maliavskaia (Trans.). UNESCO. 2012. 200 s. [in Ukrainian].
5. Zyazun, I. A. (2000). *Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspekty* [Continuing professional education: problems, searches, prospects]. Kyiv: Vipol. 2000. 636 s. [in Ukrainian].